

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK
XUSUSIYATLARI

Suvanova Nodirabegim Sadir qizi

*Navoiy davlat universiteti, maktabgacha ta'lim kafedrası o'qituvchisi
(Navoiy, O'zbekiston)*

Rajobova Mehrangiz Mansur qizi

Navoiy davlat universiteti, maktabgacha ta'lim yo'nalishi 1-bosqich talabasi

Annatatsiya: *Ushbu maqola maktabgacha yoshdagi bolalarning pedagogik-psixologik xususiyatlarini keng qamrovda o'rganadi. Maqsad — 3–7 yoshdagi bolalarning kognitiv rivojlanishi, til-nutq, emotsional va ijtimoiy-muloqot ko'nikmalari, mustaqillik va o'z-o'zini boshqarish kabi o'ziga xos tomonlarini aniqlab, ularga mos ta'lim-tarbiya uslublarini tavsiyalashdir. Amaliy qismda tarbiyachilar va maktabgacha ta'lim tashkilotlarida psixologik metodik yondashuvlar, oila ishtirokini yo'lga qo'yish, xavfsizlik va etik me'yorlarni hisobga olish hamda qulay o'quv muhitini yaratish bo'yicha tavsiyalar keltiriladi.*

Kalit so'zi: *Maktabgacha yosh, pedagogik-psixologik xususiyatlar, kognitiv rivojlanish, til-nutq, emotsional rivojlanish, ijtimoiy-muloqot, inklyuziv ta'lim, oila ishtiroki, xavfsizlik, baholash.*

Аннотация: *Настоящая статья всесторонне исследует педагогическо-психологические характеристики детей дошкольного возраста. Цель — выявить особенности когнитивного развития, речи и языкового развития, эмоционального и социального взаимодействия, самостоятельности и самоконтроля у детей в возрасте 3–7 лет и на основе этого предложить соответствующие образовательные и воспитательные подходы. Практическая часть содержит рекомендации по психологическим методическим подходам в дошкольных учреждениях, вопросах вовлечения семей, а также по вопросам безопасности и этики и созданию комфортной учебной среды.*

Ключевые слова: *Дошкольный возраст, педагогическо-психологические характеристики, когнитивное развитие, речь и языковое развитие, эмоциональное развитие, социальное взаимодействие, инклюзивное образование, участие семьи, безопасность, оценивание.*

Abstract: *This article thoroughly examines the pedagogical-psychological characteristics of preschool-aged children. The aim is to identify the distinctive aspects of cognitive development, speech and language, emotional and social skills, autonomy, and self-regulation in children aged 3–7, and to propose appropriate educational and pedagogical approaches. The practical section provides recommendations on psychological and methodological approaches in preschool educational institutions, strategies for*

fostering family involvement, safety and ethical norms, and creating a conducive learning environment.

Keywords: *preschool age, pedagogical-psychological characteristics, cognitive development, speech and language development, emotional development, social interaction, inclusive education, family involvement, safety, assessment.*

Maktabgacha yoshdagi bolalar pedagogik-psixologik xususiyatlarini o'rganish muhim ilmiy va amaliy vazifa bo'lib, yosh bolalik davrining o'ziga xos rivojlanish dinamikasini tushunishga yordam beradi. Bu yoshdagi bola kognitiv, til-nutq, emotsional va ijtimoiy-muloqot ko'nikmalarini tezkor rivojlantiradi, shuningdek, mustaqillik, o'z-o'zini boshqarish kabi psixologik qobiliyatlarning peshqadam bosqichini bosib o'tadi. Atrof-muhit – oila, tarbiyachi, maktabgacha ta'lim tashkiloti, jamiyatning madaniy konteksti – bolalarning rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shuning uchun xavfsiz, qo'llab-quvvatlovchi, inklyuziv va madaniyatlararo moslashuvchan ta'lim muhitini yaratishning o'zi–o'zi anglash, ijtimoiy munosabatlar va bilim olish jarayonini yuksaltiradi. Bu jarayonlar bolalar pedagogikasidan tadqiqotlar kuzatish, pedagogik tajriba, suhbat, hujjatlarni o'rganish, bolalar faoliyati mahsulini tahlil qilish metodlari orqali amalga oshiriladi. Bu metodlar asosida tadqiqotlar mazkur soha bilan shug'ullanuvchi tadqiqotchi va tarbiyachilar tomonidan olib boriladi. Har bir kuzatish jarayoni batafsil yoziladi va ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Pedagogik tajribada birinchi navbatda bola, uning rivojlanishi uchun yaratiladigan pedagogik shart-sharoitlar nazarda tutiladi. Pedagogik tajriba ehtiyotkorlik bilan obyektiv ravishda olib borilgandagina amalga oshiriladigan tadqiqot natijalarining obyektivligini ta'minlash imkoniyati tug'iladi. Suhbat metodi u yoki bu bolani, yoki bir guruh bolalarni yaxshiroq o'rganish imkonini yaratadi, ta'lim-tarbiya jarayonida yo'l qo'yilgan xatolar aniqlanadi. Bolalar bilan suhbat ularning qiziqishlarini, nutqidagi o'ziga xoslikni, atrof-muhit hamda kishilarga munosabatini aniqlashga yordam beradi. Hujjatlar, ya'ni maktabgacha ta'lim tashkilotlarda va alohida tarbiyachilarning reja va hisobotlarini o'rganish ham nazariy xulosalar chiqarilishda muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga mazkur hujjatlar maktabgacha ta'lim tashkilotlardagi tashkiliy ishlar haqida aniq xulosalar chiqarish imkonini yaratadi. Ushbu xulosalar o'z navbatida tarbiya usullarini kashf etishga yordam beradi. Bolalar faoliyati mahsulini tahlil qilish metodi bolalar faoliyati tahlili ularni shakllantirishda juda yaxshi natijalar beradi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning pedagogik-psixologik xususiyatlarining maqsad vazifalari

1. 3–7 yoshdagi bolalarda kognitiv rivojlanish, til-nutq, emotsional va ijtimoiy-muloqot ko'nikmalarining o'ziga xos xususiyatlarini tasvirlab berish.
2. Tarbiyachilar va pedagogik kadrlar uchun amaliy tavsiyalar, o'qitish uslublari va baholash yondashuvlarini taklif etish.
3. Oila ishtirokini rag'batlantirish bo'yicha samarali imkoniyatlar va mexanizmlar ishlab chiqish.

4. Xavfsizlik, etik me'yorlar va inkluzivlik talablari asosida qulay o'quv muhitini yaratish bo'yicha yo'l-yo'riqlar berish.

5. Rivojlantirish uchun mo'ljallangan metodologiyalarni (yoshga mos darslar, materiallar, baholash vositalari) tavsiya qilish.

Hozirgi vaqtda yosh davrlarini tabaqalash yuzasidan mulohaza yuritishda olimlarning ilmiy qarashlarini muayyan guruhlarga ajratish va ularning mohiyatini ochish maqsadga muvofiqdir. L.S.Vigotskiy psixologlarning yosh davrlarini tabaqalash nazariyalarini tanqidiy tahlil qilib, muayyan rivojlanishni vujudga keltiruvchi ruxiy yangilanishlarga tayanib, yosh davrlarini quyidagi bosqichlarga ajratadi;

1. Chaqaloqlik davri inqirozi. Go'daklik davri - 2 oylikdan 1 yoshgacha.
2. Bir yoshdagi inqiroz. Ilk bolalik davri - 1 yoshdan 3 yoshgacha - 3 yoshdagi inqiroz.
3. Maktabgacha davr - 3 yoshdan 7 yoshgacha - 7 yoshdagi inqiroz.
4. Maktab yoshi davri - 8 yoshdan 12 yoshgacha- 13 yoshdagi inqiroz.
5. Pubertat (jinsiy etilish) davri - 14 yoshdan 18 yoshgacha 17 yoshdagi inqiroz.

L.S.Vigotskiy uzining yosh davrlarini tabaqalash nazariyasini ilmiy asoslab, ta'riflab bera olgan. Olim eng muxim psixik yangilanishlar haqida ilmiy va amaliy ahamiyatga molik muloxazalar bildirgan. Umuman L.S.Vigotskiyning yosh davrlarini tabaqalash nazariyasi ilmiy tarixiy ahamiyatga ega, uning rivojlanishni amalga oshiruvchi inqirozlar to'g'risidagi mulohazali va olg'a surgan g'oyalari hozirgi kunning talablariga mosdir. Maktabgacha yoshdagi bolalarning psixik jixatdan rivojlanishlarida bog'cha muhiti juda katta rol o'ynaydi. Bog'chadagi tartib, intizom va turli-tuman ta'limiy mashg'ulotlar bolalarda yuksak ijtimoiy, intellektual, axloqiy va gigiyenik extiyojlarning uyg'un ravishda yuzaga kelishi uchun sharoit tug'diradi. Psixologiya nuqtai nazaridan qaraganda, odatlar o'z mohiyati jihatidan ehtiyojga yaqin narsalardir. Boshqacha qilib aytganda, turlicha odatlar kundalik hayotda takrorlana berishi natijasida vujudimizga juda singib ketib, extiyojga aylanib qoladi. Shuning uchun bolalarda ijobiy va foydali extiyojlarni tarbiyalash deganda ularida ijobiy va foydali odatlarni xosil qilishni tushunamiz. Bog'cha yoshidagi davrda xosil qilingan mustaxkam ijobiy odatlar (extiyojlar) kishining butun umri davomida saqlanib qoladi. Bog'cha yoshidagi bolalarning psixik jixatdan rivojlanishlarida qiziqishning ham roli g'oyat kattadir. Qiziqish, xuddi extiyoj kabi, bolani biror faoliyatga undovchi (xarakatga soluvchi) omillardan biridir. bilan almashtirilgan vaziyatga keladi; sodir bo'layotgan narsaning ramziy tabiati; jarayon bir qator qoidalar va cheklovlarni o'z ichiga oladi. Bularning barchasi maktabgacha yoshdagi bolaning psixologik salomatligini, uning aqliy va hissiy rivojlanishini ta'minlaydi. O'yin orqali u boshqalar bilan munosabatda bo'lishni o'rganadi, dunyoni o'rganadi va qoidalarga bo'ysunish tufayli xatti-harakatlarning o'zboshimchaligi rivojlanadi.

Maktabgacha yoshdagi psixik jarayonlarning rivojlanishi boshlang'ich bosqichida, bola dunyoni faol ravishda o'rganadi va juda ko'p savollar beradi. Kognitiv jarayonlar rivojlanadi - xotira, e'tibor, fikrlash, nutq, hissiy-irodaviy soha, shuningdek ijodiy

qobiliyatlar. Ota-onalar maktabgacha yoshdagi bolalarning aqliy rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlarini bilib, ular bilan uyg'un munosabatlar o'rnatadilar va sog'lom shaxsni tarbiyalaydilar. Bola kattalardan ajralib turishga intiladi, o'z holatini shakllantiradi, bu yerda u vaziyatning ustasi hisoblanadi. Ammo, aslida, u bir qator jismoniy va ruhiy cheklovlar tufayli kattalar hayotida to'liq ishtirok eta olmaydi.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, erta maktabgacha ta'limda pedagogik-psixologik xususiyatlarni chuqur o'rganish, ularni o'quv jarayoniga mos ravishda tashkil etish va har bir bolaga moslashgan yondashuvlarni joriy etish nafaqat shaxsiy barqarorlik, balki umumiy ta'lim sifatini ham sezilarli darajada oshiradi. Oila–tarbiyachi hamkorligi, xavfsiz va inkluziv muhit, hamda raqamli texnologiyalardan mas'uliyat bilan foydalanish kelajakda bolalarning o'z fikrini erkin ifoda qiladigan, ijodiy va kompetent insonlar sifatida voyaga yetishlariga zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdualievich Z. M. Effectiveness of Development of Perceptive Skills Directed to Increase the Social Activity of Students in Future Teachers //Eurasian Scientific Herald. – 2022. – T. 15. – C. 55-58.
2. G'oziev E. Ontogenez psixologiyasi Nazariy - eksperimental tahlil. -T.: Noshir, 2010. – 356 b.
3. Do'stmuhamedova SH.A., Nishonova Z.T. va boshqalar Yosh davrlari va pedagogik psixologiya. -T.: Fan va texnologiyalar, 2013 – 343 b.
4. Sodiqova Sh.A. Maktabgacha pedagogika. T.: Tafakkur bo'stoni. 2013.
5. Kayumova.N.M. Maktabgacha pedagogika. T.: TDPU -2013.
6. Grosheva I.V. va boshqalar: O'yin orqali ta'lim olish. Metodik qo'llanma. «POLIGRO» nashriyoti. Toshkent 2020.